

PROSTORSKA MOBILNOST OBMEJNEGA PREBIVALSTVA KOT FAKTOR PREKOMEJNEGA POVEZOVANJA

Milan Bufon

UVOD

V tem prispevku bi želel prikazati le drobec dognanj neke širše raziskave o čezmejnem regionalnem povezovanju na območju Goriške (M. Bufon, *Prostor, meje, ljudje: razvoj prekomejnih odnosov, struktura obmejnega območja in vrednotenje obmejnosti na Goriškem*, Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, Trst, 1995), in sicer v zvezi s pojavom čezmejne prostorske mobilnosti, ki se je izkazal za enega izmed temeljnih faktorjev čezmejne povezanosti prebivalstva in sosednjih krajev. Namen tega prikaza ni toliko v poglobljanju celotne dinamike čezmejnega gibanja v daljšem časovnem zaporedju ali določenih posebnih oblik migracij zaradi nastalih političnih sprememb po prvi in drugi svetovni vojni, ampak bolj v podajanju skice "vsakdanjih" selitvenih tokov, takorekoč "v prerezu", vzdolž celotnega obmejnega pasu med pokrajino Gorica v Italiji in dosedanjo občino Nova Gorica v Sloveniji (stanje v letu 1991). Tovrstno selitveno dinamiko smo ob drugih aspektih čezmejnega poseganja in vrednotenja obmejnosti v vsakdanjem življenju obmejnega prebivalstva ugotavljali med - vzorčnim anketiranjem prebivalcev oziroma nosilcev gospodinjstev, ki je potekalo med decembrom 1991 in junijem 1992 v več kot 30 krajih na obeh straneh omenjenega mejnega sektorja in je zajelo 268 oseb oziroma gospodinjstev. V nadaljevanju bo nakazano tudi razmerje med klasičnimi emigracijskimi tokovi in drobnimi medkrajevnimi ter čezmejnimi selitvami, ki dejansko veliko prispevajo k oblikovanju neke skupne mreže medosebnih vezi ter skupne prostorske (obmejne ali čezmejne) identitete.

KRAJEVNI IZVOR TER OBMOČJA IZSELJEVANJA OBMEJNEGA PREBIVALSTVA

Že pri preverjanju kraja rojstva anketiranih in njihovih bližnjih (oče, mati, zakonski partner) ugotovimo, da je mobilnost te populacije, če jo izrazimo z deležem tistih, ki so se rodili izven kraja stalnega bivanja, dokaj visoka in znaša v skupnem pogledu ok. 45 %, še višja pa je v nekaterih segmentih goriškega obmejnega pasu, kjer je meja dobesedno razrezala nekdanj homogena naselitvena območja, kakor npr. v osrednjem delu Brd. Posebno poudarjena je, zlasti na slovenski strani meje, mobilnost ženskega prebivalstva v kategoriji zakoncev, ki znaša ok. 75 % (glej karto 1). Očitno je torej, da je medkrajevna in čezmejna selitvena mobilnost v razmerah agrarne družbe višja pri na domačo posest tradicionalno manj vezanem spolu.

V skladu z zgoraj navedeno skupno mero mobilnosti je nadalje podatek, da ima polovica v anketo zajetih gospodinjstev vsaj enega sorodnika v kakem drugem kraju, srednje število oseb, ki so zapustile domači kraj v zadnjih dveh generacijah, pa znaša 1,8 na gospodinjstvo. Toda po drugi strani je petina vseh družin z izseljenimi člani navedla, da ima po tri in več izseljenih sorodnikov. V to selitveno gibanje so posebno vključeni kraji zahodnih in osrednjih Brd, kjer se deleži gospodinjstev z izseljenimi člani povzpnejo do 70 %. Najbolj pogosto se pri tem navajata dve sorodstveni kategoriji: "bratje in sestre" (v 63 % navedb) ter "strici in tete" (v 26 % navedb). Zanimiv je primer kategorije "hčera", ki tvori 16 % navedb na slovenski, a le 4 % navedb na italijanski strani obravnavanega obmejnega pasu. Medgeneracijsko strukturo izselitev smo opravili s primerjanjem podobnih sorodstvenih kategorij v treh različnih generacijskih nivojih, se pravi "stricev in tet", "bratov in sester" ter "sinov in hčera". Razmerja med deleži navedb teh treh kategorij znašajo na italijanski strani 29 : 61 : 8, na slovenski pa 23 : 65 : 23, kar dovolj nazorno izpričuje, da ostaja tu izseljevanje dokaj razširjena praksa tudi med mlajšo generacijo, medtem ko je na italijanski strani izseljevanje mladih bistveno nižje kot v preteklosti.

Glede geografske distribucije selitvenih tokov je opazno, da je disperznost pri navajanju različnih krajev izseljevanja manjša od disperznosti navajanja različnih sorodstvenih kategorij, kar kaže na to, da se je več sorodnikov izselilo v isti kraj oziroma območje. Pri navedbi slednjih sta se izoblikovali dve skupini: v prvo z nad 10 % navedb sodijo Gorica, Avstralija, Severna in Južna Amerika ter Nova Gorica, v drugo z nad 5 % navedb pa razna italijanska mesta izven dežele Furlanije – Julijske krajine, Videm z okolico, Trst s pokrajino, Krmin in Ljubljana. Izseltence so glavne migracijske smeri vodile tako po eni strani v oba bližnja regionalna centra, po drugi pa v klasično emigracijo "onkraj luže" v Ameriko in Avstralijo. V tem oziru pa obstajajo precejšnje razlike med slovenskim in italijanskim delom goriškega obmejnega pasu tako v intenzivnosti selitvenih tokov, ki so v Sloveniji bolj disperzni, kot v njihovi usmerjenosti, na kar opozarja tudi sledeča razpredelnica.

Tab. 1: Pogosteje navedeni kraji oz. območja izseljevanja družinskih članov med anketiranimi v goriškem obmejnem pasu (v odstotkih skupnih navedb)

Italijanski del		Slovenski del	
It. mesta izven F.-J. k.	18,7	Severna Amerika	13,4
Južna Amerika	17,6	Gorica	12,2
Gorica	13,7	Nova Gorica	12,2
Avstralija	11,8	Avstralija	11,0
Francija	9,8	Ljubljana	7,3
Trst s Pokrajino	9,8	Videm z okolico	7,3
Nova Gorica	7,8	Južna Amerika	6,1
Severna Amerika	7,8	Koper-Piran	6,1
Videm z okolico	7,8	Krmin	6,1

Na italijanski strani opazamo izrazitejšo usmerjenost izselitev v Južno, na slovenski strani pa v Severno Ameriko. Na italijanski strani so bili poleg Gorice zelo privlačni pomembnejši urbani centri v Italiji, a tudi rudarska območja Francije in Trst, medtem ko na slovenski strani izstopa večja usmerjenost k Novi Gorici, Ljubljani, a tudi manjšim urbanim centrom, kot so mesta na Obali in Krmin na Goriškem. Da bi v naš pregled zajeli še

vrsto manjših izselitvenih krajev in dobili tako celovitejšo podobo selitvenih gibanj z ožjega obmejnega ozemlja po območjih, smo podatke združili v serijo koncentričnih teritorialnih pasov (prim. tab. 2). Pri tem smo razlikovali območje izvedbe ankete, se pravi najožji obmejni pas do razdalje približno 1 km od državne meje; ožje obmejno območje, v katero sodijo obmejne krajevne skupnosti oziroma občine v razdalji do okrog 5 km od državne meje in ki seveda vključuje tudi oba tukajšnja urbana centra, se pravi Gorico in Novo Gorico; kot ostalo območje Goriške pa je opredeljeno preostalo ozemlje občine Nova Gorica oziroma pokrajine Gorica.

Tab. 2 Geografska usmerjenost selitvenih tokov iz goriškega obmejnega pasu (v odstotkih skupnih navedb)

	1	2	3
Območje izvedbe ankete	12,0	2,0	18,2
Od tega slov. del	6,7	0,0	10,9
Od tega ital. del	5,3	2,0	7,3
Ostalo ožje obmejno območje	49,6	41,1	54,9
Od tega slov. del	22,5	11,7	29,3
Od tega ital. del	27,1	29,4	25,6
Ostala območja Goriške	12,0	5,9	15,9
Od tega slov.del	6,0	0,0	9,8
Od tega ital.del	6,0	5,9	6,1
Drugi kraji Furlanije - Jul. kr.	18,8	21,6	17,1
Drugi kraji Slovenije	15,0	5,9	20,7
Drugi kraji Italije	8,3	19,6	1,2
Drugi kraji bivše Jugoslavije	3,8	0,0	6,1
Druga območja	42,9	58,8	32,9

Op. 1 - Skupaj goriški obmejni pas; 2 - Ital. del goriškega obmejnega pasu; 3 - Slov. del goriškega obmejnega pasu

Kar nas v okviru tako zastavljenih teritorialnih okvirov izselitvenih tokov najbolj preseneča, je dejstvo, da se na italijanski strani obmejnega pasu sosednji kraji onkraj meje sploh ne ali redkeje omenjajo kot izselitvena območja, čeprav je kar 80 % anketirancev nekje drugje navedlo, da ima sorodnike na slovenski strani (prim. v tej zvezi tudi karto 2). Očitno gre tu za različno vrednotenje izselitvenih območij na obeh straneh meje, ki ga pogojuje tudi različna časovna oddaljenost fenomena: anketirani na italijanski strani ne dojemajo (več) bližnjih krajev onstran meje kot potencialno ali dejansko izselitveno območje, medtem ko pomenijo ti kraji njihovim sosedom v Sloveniji še vedno relativno privlačno ali vsaj omembe vredno izselitveno območje, ki ga po pogostosti navajanja postavljajo kar na tretje mesto.

Če podatke še nekoliko poenostavimo, tako da združimo prvi dve območji v enoten obmejni pas, vidimo, da absorbira to ozemlje že večino selitvenih tokov oziroma nad 60 % navedb, kar pomeni, da je več kot vsaka druga vprašana družina navedla, da se je v to območje izselil vsaj po en njen član. Ponovno so razlike med obema stranema zaznavne, saj znaša isti delež na italijanski strani le 43 %, na slovenski pa kar 73 %. Ta tendenca je še izrazitejša, če primerjamo skupne selitvene tokove proti Italiji v širšem smislu na eni strani ter Sloveniji in bivši Jugoslaviji v širšem smislu na drugi. Razmerje med deleži navedb obeh območij znaša na italijanski strani v anketi zajetega obmejnega pasu 79 : 18, na slovenski pa 57 : 77. To pomeni, da predstavljajo na italijanski strani "zunanje" čezmejne selitve okrog 23 % obsega "internih" selitvenih tokov, medtem ko na slovenski strani iste selitve obsegajo kar 74 % vseh sočasnih "internih" selitvenih tokov. Poglavlje zase so migracije izven teh dveh območij, se pravi klasično izseljevanje v oddaljeneše dežele, ki obsegajo dobro tretjino navedb na italijanski ter točno petino navedb na slovenski strani meje. Nedvomno se je dobršen del potencialnih izseljencev iz sedanje Slovenije "ustavil" v bližnjih italijanskih mestih, medtem ko so se njihovi sosedje iz sedanje Italije v večji meri odločali za pot v daljne dežele.

Končno smo poskusili še razbrati, ali obstajajo kake bistvene razlike med selitvenimi smermi v različnih obdobjih lokalnega historiata. V ta namen smo ponovno uporabili že navedene tri generacijske kategorie anketirancevih bližnjih ("*strici in tete*", "*bratje in sestre*", "*sinovi in hčere*"), ki same po sebi zajemajo tudi večji del vseh možnih navedb.

Tab. 3 Deleži izselitev iz goriškega obmejnega pasu po območjih in generacijskih kategorijah

	1	2	3
Goriška obmejna regija	30,6	48,3	69,2
Od tega Gor. pokrajina	16,3	29,5	23,1
Od tega občina N. Gor.	14,3	18,8	46,1
Furlanija - Julijska krajina	14,3	9,4	7,7
Slovenija	2,0	8,7	11,5
Italija	4,1	6,7	0,0
Ostala bivša Jugoslavija	0,0	2,7	0,0
Ostala Evropa	6,1	4,7	3,8
Južna Amerika	24,5	4,0	3,8
Severna Amerika	12,2	6,0	3,8
Avstralija	4,1	9,4	0,0

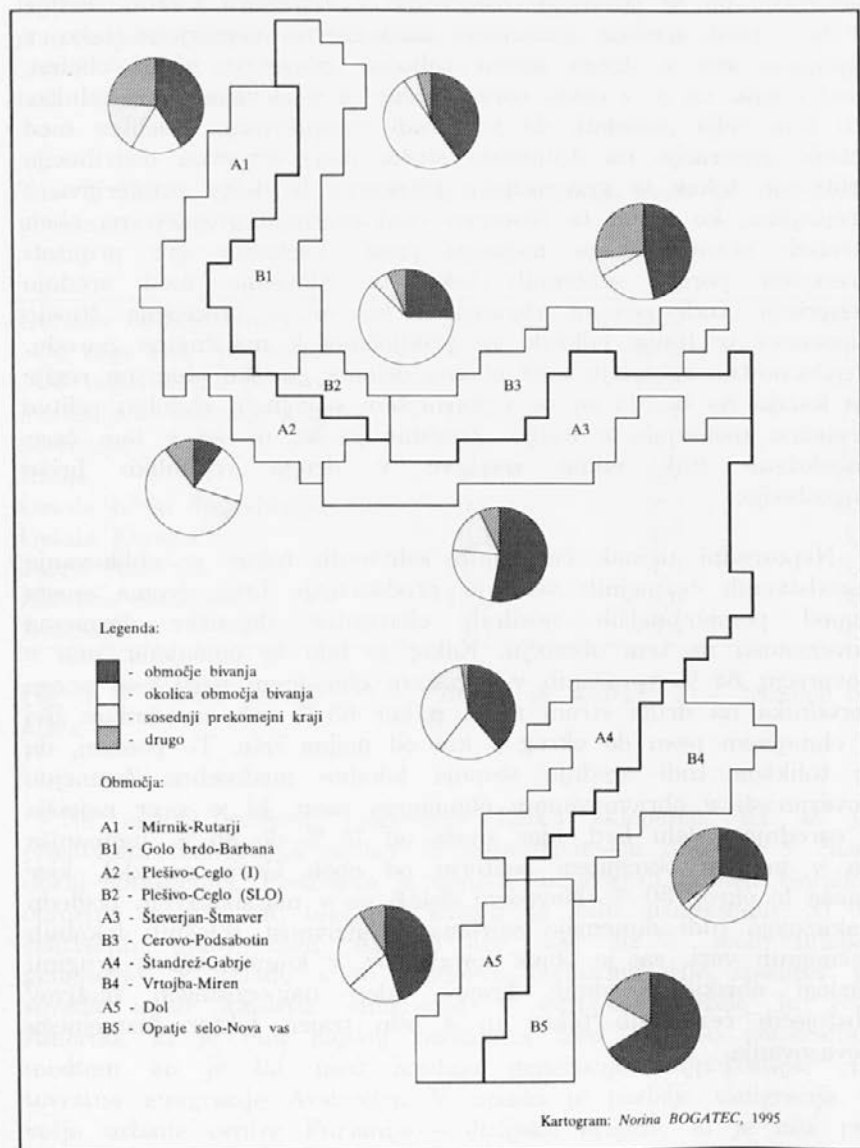
Op. 1 - "*Strici in tete*"; 2 - "*Bratje in sestre*"; 3 - "*Sinovi in hčere*"

Na osnovi prejetih odgovorov lahko sklepamo, da se je prostorska distribucija selitev iz obravnavanega območja v času dokaj spremenila. Predvsem je opaziti naraščajoči pomen Goriške obmejne regije kot take, v katero je bilo usmerjenih 31 % selitvenih tokov med starejšo ter kar 69 % med mlajšo generacijo. V skladu s to tendenco teritorializacije izselitev je seveda upad klasične emigracije v evropske dežele in obe Ameriki, ki je bila najbolj razširjena med starejšo generacijo, medtem ko je bil med srednjo generacijo najpogostejši cilj tovrstne emigracije Avstralija. V upadu je nadalje emigracija v večje urbane centre Furlanije - Julijske krajine, ki je bila pri

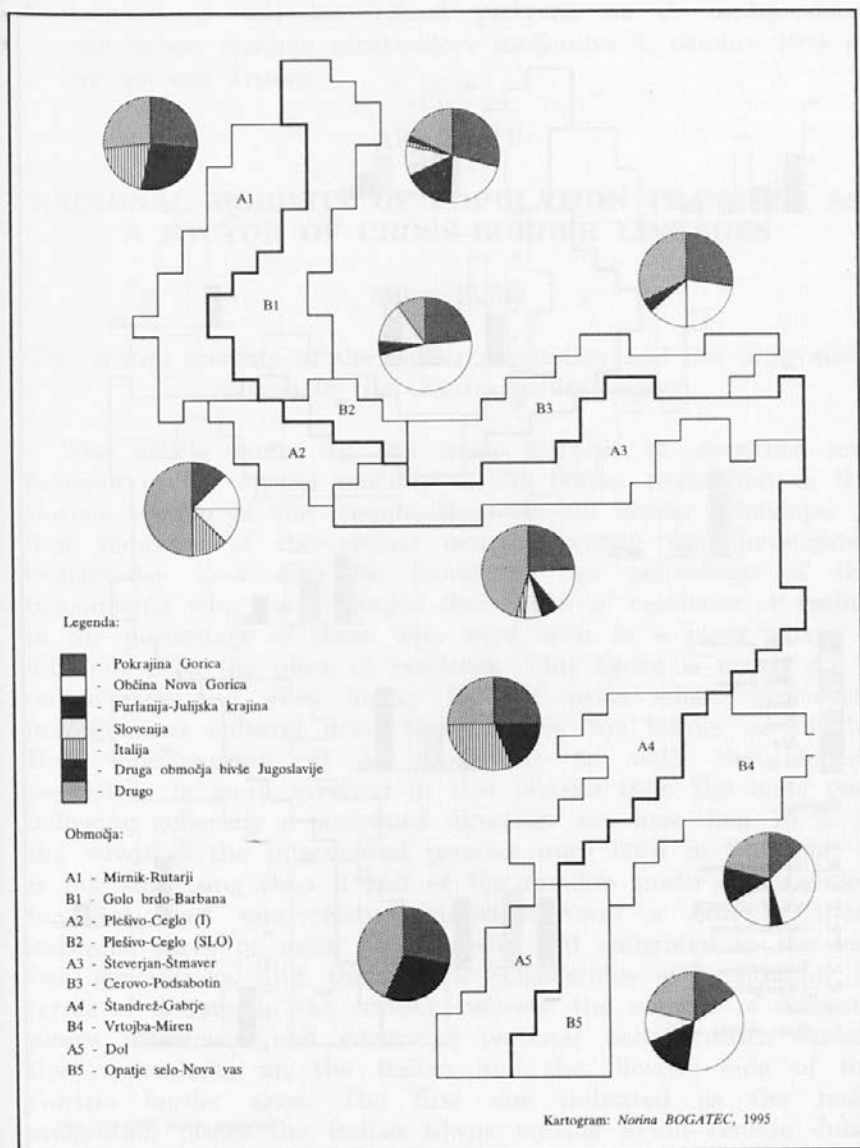
starejši generaciji večinoma usmerjena v Trst, pri srednji pa v Videm in druga furlanska mesta od Čedadada do Krmina. Temu nasprotno pa se povečuje izseljevanje v slovenska mesta; slednje je bilo med srednjo generacijo enakomerno usmerjeno tako v Ljubljano kot v druga mesta zahodne Slovenije, zlasti obalna, med mlajšo pa je v celoti osredotočeno le v slovensko prestolnico. Pri tem velja povedati, da je zaradi zmanjševanja izselitev med mlajšo generacijo na italijanski strani meje krajevna distribucija selitvenih tokov te generacijske kategorije le delno primerljiva s prejšnjima, ko je bil ta fenomen enakomernejše prisoten na obeh straneh obravnavanega mejnega pasu. Vsekakor gre pripisati precejšen porast selitvenih tokov v Slovenijo med srednjo generacijo tudi povojni razmejitvi, ko se je precejšnje število Slovencev iz Italije odločilo za priključitev k matičnemu narodu. Privlačnostna razmerja med obema deloma goriške obmejne regije pa kažejo na to, da so se v kasnejšem povojnem obdobju selitve pretežno usmerjale v Italijo. Značilno je še, da so v tem času zabeležene tudi edine izselitve v druge republike bivše Jugoslavije.

Neposredni učinek čezmejnih selitvenih tokov je oblikovanje sorodstvenih čezmejnih vezi, ki predstavljajo brez dvoma enega izmed pomembnejših nosilnih elementov dejanske čezmejne povezanosti na tem območju. Kakor je bilo že omenjeno, ima v povprečju 84 % vprašanih v goriškem obmejnem pasu vsaj enega sorodnika na drugi strani meje, a kar 63 % teh sorodnikov živi v obmejnem pasu do okrog 5 km od mejne črte. To pomeni, da je tolikšna tudi srednja stopnja lokalne medosebne čezmejne povezanosti v obravnavanem obmejnem pasu, ki je sicer najvišja v osrednjem delu Brd, kjer znaša od 75 % do 85 %, najmanjša pa v južnem obmejnem sektorju od obeh Goric navzdol, kjer znaša le okrog 50 %. Navedeni deleži pa v marsikaterem pogledu nakazujejo tudi dimenzijo oziroma intenzivnost splošnih lokalnih čezmejnih vezi, saj je obisk sorodnikov, v kombinaciji z drugimi razlogi obiska sosednjih krajev, eden najpogostejših motivov obstoječih čezmejnih tokov in s tem trajen faktor čezmejnega povezovanja.

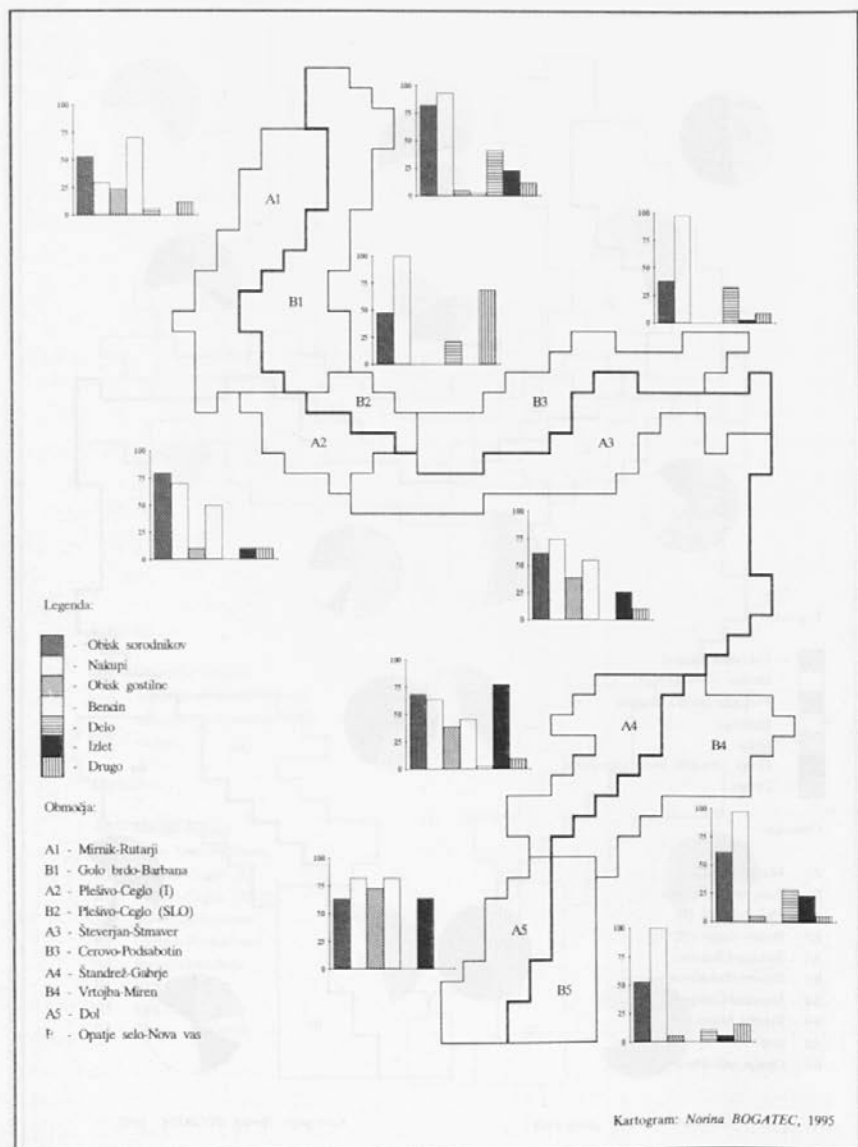
KARTA 1: Struktura goriškega obmejnega pasu po kraju rojstva zakoncev intervjuvanih

KARTA 2: Struktura selitvenih tokov anketiraničevih sorodnikov

KARTA 3: Motivi obiska sosednjih čezmejnih krajev po obmejnih odsekih

OPOMBE

- * Razprava je bila kot referat prebrana na 2. mednarodnem znanstvenem srečanju raziskovalcev izseljenstva 8. oktobra 1993 na Opčinah nad Trstom.

ABSTRACT

**REGIONAL MOBILITY OF POPULATION TRANSFER AS
A FACTOR OF CROSS-BORDER LINKAGES**

Milan Bufon

The spatial mobility of the border population and the integration process in the Gorizia border region.

The article sums up the main features of structure and function of the spatial mobility of the border population in the Gorizia section of the current Italo-Slovene border landscape. A first indicator of the spatial mobility within the investigated transborder area may be found in the percentage of the respondents who have changed their place of residence or rather in the percentage of those who were born in a place which is different from the place of residence. This figure is nearly 45 % on average and even higher in that parts where previously homogeneous cultural areas were cut by the border as in the Brda micro-region. It is interesting to note that female population is more involved in this process than the male one, following generally a westward direction: not less than 75 % of the wives of the interviewed persons were born in Slovenia. It is not surprising then if half of the families under investigation have at least one relative elsewhere, and a fifth of them indicated three or more persons who had emigrated in the last two generations. But there is a considerable differentiation in terms of dispersion (the relation between the number of different places mentioned and emigrated persons) and direction among the respondents on the Italian and the Slovene side of the Gorizia border area. The first one indicated as the main emigration places the Italian towns outside Friuli-Venetia Julia,

South America, Gorizia and Australia, the second North America, Gorizia, Nova Gorica and Australia. Local migrations represent nearly 30 % of the total migration flow on the Italian and 40 % on the Slovene side of the area. But if we consider the relationship between "transborder" and "domestic" local migrations, we find that the first includes only 23 % of the domestic flow on the Italian side and as many as 74 % of this flow on the Slovene side of the Gorizia transborder region. Again, westward orientation and the influence of Gorizia as the major border town in the area seem to provide the best explanation for the above situation. The analysis of the changes in terms of direction of the migration flow that occurred during the last three generations time reveals a great decrease of the "classic" emigration to both Americas (which is particularly pronounced in the generation of the interviewees' parents) or Australia (which have peaked in the interviewees' generation with the 10 % of the total migration flow), and an increasing "territorialization" of these migrations into a cycle of "normal" spatial mobility within the Gorizia transborder area (this type of migrations represents the 70 % of the total migration flow in the generation of the interviewees' children). Of course, this "normal" spatial mobility of the border population includes not only "domestic" but also transborder migrations, particularly on the Slovene side, and gives a very useful basis for the establishment of transborder contacts. In fact, the research has shown that "visiting relatives or friends" is one of the most important reasons for transborder commuting on both sides of the Gorizia transborder region.